

بازنمایی فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های خاطرات شهدای

مدافع حرم

میثم فرخی^۱ | دنیا شاه وردی^۲

چکیده

مقاله حاضر با هدف بازنمایی فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های خاطرات شهدای مدافع حرم صورت گرفته است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر نوع پژوهش کیفی با رویکرد استقرایی می باشد که در این راستا هفت کتاب خاطرات شهدای مدافع حرم با عناوین زیر تیغ، حاج قاسم سلام، یادت باشد، قصه ی دلبری، به شرط عاشقی، کاش برگردی، قرار بی قرار که به صورت هدفمند انتخاب شدند با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج حاکی از آن است که فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های مذکور در قالب سه مقوله اصلی شامل گذشت و فداکاری، آخرت گرایی و ولایت مداری دسته بندی شدند. ناظر به مقوله گذشت و فداکاری می توان اشاره کرد که شهادت طلبی، ایثارگری، شجاعت و مقاومت در جبهه ی حق و خدمت به مردم از جمله ویژگیها و خصایص این شهدا به شمار می آید؛ شهدای مدافع حرم در این زمینه به این حقیقت پی بردند که انقلاب اسلامی حاصل اندیشه ی مقاومت در جامعه ی ایرانی بوده که به نماد مقاومت اسلامی بدل شده است؛ آنان با درونی کردن معنای مقاومت و ایستادگی در ذهنیت ایران و ایرانی، روحیه ی مقاومت را در جامعه تجلی بخشیدند. ناظر به مقوله آخرت گرایی می توان گفت که در این زمینه توجه شهدا به انجام فرائض و مستحبات دینی، برپایی فریضه ی امر به معروف و نهی از منکر و نیز خانواده مداری پررنگ بوده است. شهدای مدافع حرم در موضوع خانواده از جمله احترام به والدین، احترام به همسر، همکاری در خانواده، احساس مسئولیت داشتن نسبت به خانواده توجه ویژه ای داشتند مقوله سوم نیز بحث ولایت مداری می باشد شهدای مذکور بر این باور بودند که جریان ولایت در عصر غیبت بر عهده ی ولی فقیه بوده که دارای شئونات و اختیارات در حکومت اسلامی است و در این جهت آنان در راه اهل بیت و دفاع از حرم جانثاری نمودند.

کلیدواژه ها: فرهنگ، بازنمایی، ایثار و شهادت، شهدای مدافع حرم.

۳۰

سال چهاردهم
پاییز و زمستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۶/۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۹/۰۶

صص: ۱-۳۰

شاپا چاپی: ۲۷۱۷-۰۸۷ X
الکترونیکی: ۲۷۱۷-۰۸۸۸

۱. نویسنده مسئول: دانشیار گروه ارتباطات و مطالعات فرهنگی دانشکده رفاه تهران.

Email: mfarakhi60@gmail.com.

۲. کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی دانشکده رفاه تهران.

مقدمه و بیان مسئله

هر مکتب و قومی از فرهنگی ویژه برخوردار است که بدون فهم القبای آن درک و تبیین برنامه و قوامین مکاتب و ملل امکان پذیر نیست هر فرهنگی از جهان بینی خاصی برخاسته است که الگوها، تشخیص ها، مبناها و برداشته ها و ادراک هایش در رابطه با آن جهان بینی تحلیل و جمع بندی می شود یعنی همه ی این ها براساس هویت و هدف کلی آن جهان بینی خواهد شد (قربانی، ۱۳۹۴: ۳۳) در رابطه با فرهنگ اسلامی نیز وضع به این صورت است یعنی ارزش های مطرح در جامعه اسلامی از این فرهنگ برخاسته است (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴) ایثار و شهادت زائیده این فرهنگ غنی است که در شمار برترین مفاهیم الهی و از والاترین ارزشهایی است که یک فرد متعهد و پایبند به ملاک های انسانی و اخلاقی می تواند به آن مقام دست یابد (قاسم پور و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۰۲) فرهنگ ایثار و شهادت یکی از عناصر مهم هویت اسلامی جامعه ی ایران است. هدایت هر ملتی میراث هزاران سال تلاش نسل های گذشته است. هر نسلی اندوخته ی فرهنگی و تجارب زندگی خود را به شیوه های گوناگون به نسل بعد منتقل می کند تا چراغ راهی برای آیندگان در تشخیص سره از ناسره باشند و همچنین راه گذشتگان را ادامه دهند. (ابراهیمی قادی، ۱۳۹۴). فرهنگ مذکور سرمایه عظیم معنوی و راهبردی برای حفظ و صیانت و توسعه فرهنگ ملی است. این فرهنگ با ظرفیت و قدرت ماهوی خود در بقا و تداوم ارزشهای ماندگار یک ملت نقش ممتاز و برجسته ای دارد. بنابر این شناخت و آشنایی جامعه با مفاهیم آن می تواند در تبیین و ترویج این فرهنگ موثر باشد (شاه نوری و دیگران، ۱۳۹۶: ۵۴)

یکی از حوزه های قابل تامل در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت، مطالعه شهدای مدافع حرم هستند که دارای امتیازات قابل توجهی می باشند. مقام معظم رهبری در این زمینه می فرماید: «این شهدا امتیازاتی دارند؛ یکی این است که اینها از حریم اهل بیت در عراق و سوریه دفاع کردند و در این راه به شهادت رسیدند... امتیاز دوم این شهدای شما این است که اینها رفتند با دشمنی مبارزه کردند که اگر اینها مبارزه نمی کردند، این دشمن می آمد داخل کشور... اگر جلوی گرفته نمی شد، ما باید اینجا در کرمانشاه و همدان و بقیه ی استان ها با اینها می جنگیدیم و جلوی اینها را می گرفتیم. در واقع این شهدای عزیز ما جان خودشان را در راه دفاع از کشور، ملت، دین، انقلاب

اسلامی فدا کردند. امتیاز سوم هم این است که اینها در غربت به شهادت رسیدند. این هم یک امتیاز بزرگی است. این هم پیش خدای متعال فراموش نمی شود». (بیانات ۱۳۹۴/۱۱/۵). شهدای مدافع حرم واژه ای است که در نبرد با تروریسم تکفیری و داعش در عراق و خصوصا در سوریه و در دفاع از حرم اهل بیت عصمت و طهارت پس از سال ۲۰۱۱ ابداع گردید و در کوتاه زمانی تئوری مدافعان حرم تبدیل به یک فرهنگ نسبتا فراگیر و تاثیرگذار در سه حوزه فرهنگی، سیاسی و امنیتی گردید که خیل عظیمی از جوانان کشورهای منطقه غرب آسیا و حتی اروپا و آمریکا را نیز راهی کشورهای یاد شده نمود تا از حرم اهل بیت عصمت و طهارت دفاع نمایند. این همگرایی منطقه ای موجب شکل گیری لشکر عظیمی از نیروهای جان برکف انقلابی گردید که به عنوان بازوی قدرتمند نظامی و امنیتی انقلاب اسلامی در سطح منطقه عمل می کند (یوسفی، ۱۳۹۷: ۴۳) در این زمینه جهت اعتلای جایگاه شهدای مدافع حرم و ارائه ی الگوی پایداری و مقاومت آنان به نسل های بعدی می توان از فضای فرهنگی و رسانه ای مکتوب استفاده نمود. به بیان دیگر شهدای مذکور اعتقاد را سخی به ارزشها و باورهای مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه داشته که بخشی از آن ارزشها و باورها را می توان در اسناد مکتوب جنگ، مکتوبات و نامه های رزمندگانی یافت که در جنگ شرکت داشته اند» (اورعی، ۱۳۸۵: ۳۱).

در این راستا کتاب های مرتبط با شهدا به ویژه شهدای مدافع حرم بهترین و معتبرترین اسناد موجود است که بیانگر اندیشه ها و دغدغه های آنان بوده و به واسطه تحلیل محتوای آنها می توان به دسته بندی منطقی اندیشه ها و نوع نگرش و دغدغه های آنان دست یافت. این شهدا از جمله در زمره بصیرترین افراد جامعه امروند که بصیرت و عمل را در هم آمیختند و با تشخیص درست موقعیت و درک صحیح شرایط زمانه، در آزمون ولایت پذیری سربلند گشتند. آنان نه تنها بصیر، بلکه بصیرت آفرین هم هستند، چرا شناساندن حق و حقیقت است تا از این طریق، جامعه اسلامی مسیر بصیرت، شناخت و صلاح را پیموده و همانگونه که در وصایای خویش هم تأکید داشته اند، زمینه ساز حکومت عدل الهی شود. (مقیمی فیروزآباد، ۱۳۹۷: ۱۱۴) کتاب های مرتبط با شهدای مذکور حاوی نکات و مطالب ارزشمندی است که از خلل آنها می توان ضمن استخراج ارزشها و باورهای شهدا، دیدگاههای آنها را در آینده پژوهی مخاطرات و تهدیدهای اجتماعی و سیاسی انقلاب و نظام اسلامی احصاء نمود. حماسه آفرینی شهدای مدافع حرم در دهه ی اخیر موجب

خلق و احیای ارزشهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شده است که می توان از آن به عنوان فرهنگ مقاومت، پایداری و ایثار نام برد که در این دوران حاضر بی نظیر بوده است. (عابدی و دیگران، ۱۴۰۰: ۳۹) تحلیل کتاب های این شهدا به عنوان متونی قابل اعتنا هستند که می توانند مورد تحلیل های عمیق معرفتی، جامعه شناختی قرار گیرند.

با توجه به این مهم و عنایت به جایگاه رفیع شهدای مدافع حرم و خلأ پژوهشی در این زمینه، هدف پژوهش حاضر این است که مولفه های فرهنگ ایثار و شهادت را در کتاب های شهدای مدافع حرم، شناسایی و مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری و تعریف مفاهیم

بازنمایی: یکی از مفاهیم مهم و برجسته مطالعات فرهنگی و رسانه ای در عصر حاضر، مفهوم بازنمایی است. استوارت هال^۱ نیز شاخص ترین چهره مطالعات فرهنگی است که نوشته ها و آثار وی درباره بازنمایی و اهمیت آن در فرهنگ رسانه محور امروزی، این مفهوم را به یکی از بنیادی ترین مسائل حوزه مطالعات فرهنگی تبدیل کرده است. (مهدی زاده، ۱۳۸۷: ۲۲). هال، بازنمایی را به معنای استفاده از زبان برای بیان نکته معناداری درباره جهان می داند، فرآیندی که معنا از طریق آن تولید و بین اعضای یک فرهنگ مبادله و توزیع می شود. در نتیجه، معنا به واسطه نظام بازنمایی شکل می گیرد. (Hall, ۲۰۱۳: ۴۲) از نظر هال، «بازنمایی، معنا و زبان را به فرهنگ ربط میدهد» به عبارت دیگر، بازنمایی بخشی اساسی از فرآیندی است که به تولید معنا و مبادله آن میان اعضای یک فرهنگ می پردازد. (Hall, ۲۰۰۷: ۱۵) مفهوم بازنمایی در رسانه ها ناظر بر عملکرد رسانه ها و فرستندگان پیام در نمایش موضوع مورد نظر به شیوه ای گزینشی است. رسانه ها به واسطه این فرآیند تفسیری از واقعیت و نه خود واقعیت را به مخاطب عرضه می نمایند. آنچه معیارهای اصلی گزینش و تفسیر را برای این بازنمایی تعیین می کند، همانا گفتمانی است که بر متن رسانه ای تولید شده حاکم است. همانطور که دالگرن نیز اشاره می کند، بعد بازنمایی موضوعات متنوعی را دربر می گیرد که این موضوعات عبارتند از: «مطالبی که رسانه ها عرضه می کنند، نحوه انعکاس

^۱ . Hall, Stuart

موضوعات، انواع گفتمان‌های مطرح و ماهیت مباحث و مناظرات ارائه شده» (دالگرن، ۱۳۸۰: ۳۰). بازنمایی دو استراتژی مهم دارد که عبارتند از طبیعی‌سازی و کلیشه‌سازی. «طبیعی‌سازی به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آنها ساخت‌های اجتماعی، فرهنگی و تاریخی به صورتی عرضه می‌شوند که گویی اموری آشکارا طبیعی هستند. طبیعی‌سازی به شکل ضمنی، دارای کارکرد ایدئولوژیک است» (گیویان و زرگر، ۱۳۸۸: ۱۵۲). کارکرد ایدئولوژیک این استراتژی بازنمایی این است که به وسیله آن گفتمان صاحبان قدرت در جامعه به صورتی غیر اجباری به مخاطبان عرضه می‌شود و در نهایت منجر به سلطه می‌شود. استراتژی دیگر بازنمایی کلیشه‌سازی است. کلیشه‌سازی فرایندی است که براساس آن جهان مادی و جهان ایده‌ها در راستای ایجاد معنا، طبقه‌بندی می‌شود تا مفهومی از جهان شکل گیرد که منطبق با باورهای ایدئولوژیکی است و در پس‌پشت کلیشه‌ها قرار گرفته‌اند. کلیشه‌سازی تلاش قدرت برای شکل دادن به ارزش‌های یک جامعه براساس ایدئولوژی آنهاست. امروزه مفهوم بازنمایی به شدت وامدار آثار استوارت هال است و به ایده‌ای بنیادین در مطالعات فرهنگی و رسانه‌ای مبدل شده است. نگاه جدید ارائه شده از سوی هال به مفهوم بازنمایی، از دیدگاه متفکرانی مانند میشل فوکو و فردیناند سوسور برای بسط نظریه بازنمایی استفاده کرده است. به نظر استوارت هال، کارکرد اساسی رسانه‌ها، بازنمایی واقعیت‌های جهان خارج برای مخاطبان است (بشیر و اسکندری، ۱۳۹۰: ۳۰).

فرهنگ: فرهنگ فارسی معین واژه‌ی «فرهنگ» را مرکب از دو واژه «فر» و «هنگ» به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت و آداب و رسوم تعریف کرده است (معین، ۱۳۶۰). واژه فرهنگ در پهلوی ساسانی به صورت «فره هنگ» آمده است که از دو جزء «فره» به معنای پیش و فرا و «هنگ» به معنای کشیدن و راندن، ساخته شده است. در نتیجه «فرهنگ» به معنای پیش‌کشیدن و فراکشیدن است. به همین سبب است که در فارسی زبانان فرهنگ را سبب پیشرفت می‌دانند. (آشوری، ۱۴۰۰: ۱۸) اما از لحاظ تعریف اصطلاحی مفهوم فرهنگ از نظر اکثر محققان و صاحب نظران، ارائه تعریفی یگانه از آن کاری بسیار دشوار است؛ زیرا «فرهنگ» مقوله‌ای پیچیده و مناقشه انگیز است و به قول سایمون ماندی یکی از شخصی‌ترین، پراستخواب‌ترین و در عین حال سیاسی‌ترین مقولات به شمار می‌رود. (گوردن و دیگران، ۱۳۹۸: ۸۲) شاید به تعداد متفکرانی که در حوزه فرهنگ فعالیت‌هایی قابل توجه انجام داده‌اند، بتوان تعاریف متعدد از آن ارائه کرد. کروبر و

کلاک هون که در سال ۱۹۵۲ کتاب ارزشمند «فرهنگ: مروری انتقادی بر مفاهیم و تعاریف» را به رشته تحریر درآوردند، تنها در میان انسان شناسان آمریکایی و انگلیسی توانستند ۱۶۴ تعریف متفاوت از فرهنگ را شناسایی نمایند. (کوش، ۱۳۹۹: ۲۵) از دیدگاه روح الامینی بالغ بر دویست و پنجاه تا چهار صد تعریف در آثار جامعه شناسان، فرهنگ شناسان و مردم شناسان برای فرهنگ دیده شده است. (روح الامینی، ۱۳۹۸) ادوارد تیلور قدیمی ترین تعریف فرهنگ را در قرن نوزدهم سال ۱۸۷۱ در کتاب فرهنگ ابتدایی بدین گونه مطرح می نماید: «فرهنگ کلیت در هم تافته ای است شامل دانش، دین، هنر، قانون، اخلاقیات، آداب و رسوم و هر گونه توانایی و عادت که آدمی همچون عضوی از جامعه به دست می آورد.» (پهلوان، ۱۳۹۹: ۹۰) کوئن در کتاب خود فرهنگ را شامل مجموع ویژگی های رفتاری و عقیدتی اکتسابی اعضای یک جامعه خاص می داند (کوئن، ۱۴۰۱: ۴۲) علامه جعفری در کتاب فرهنگ پیرو و پیشروی خود بدین گونه فرهنگ را تعریف می نماید. «فرهنگ عبارت است از کیفیت یا شیوه بایسته و یا شایسته برای آن دسته از فعالیت های حیات مادی و معنوی انسان ها که مستند به طرز تعقل سلیم و احساسات تصعید شده آنان در حیات معقول تکاملی باشد» (علامه جعفری، ۱۴۰۰: ۱۰) در یک جمع بندی فرهنگ را می توان شامل کلیه دستاوردهای فکری، اندیشگی و مادی بشر دانست که قابلیت انتقال از نسلی به نسل دیگر در جامعه را دارا می باشد

مفهوم ایثار: ایثار مصدر باب افعال از ریشه ی «اثر» است. ایثار در لغت به معنای برگزیدن، غرض دیگران را بر غرض خود مقدم داشتن و مانند آن است. به عبارتی، به معنای از خود گذشتن و ترجیح و برتری دادن به آنچه مطلوب دیگران است (چنگائی و عربان، ۱۴۰۱: ۱۶۳) و در اصطلاح عبارت است از: بخشش مال به کسی، با وجود نیاز به آن. (افشین، ۱۴۰۱: ۲۶) ایثار در اصطلاح علمای اخلاق، به معنای گذشت کردن از خود به سود دیگران است. ایثار به معنای بذل و گذشت کردن از حق خود برای دیگران، نفع دیگری یا دیگران را بر نفع خود ترجیح دادن است. (تاج بخش و گودرزی، ۱۴۰۱: ۲۹۰) می توان گفت ایثار یعنی برگزیدن و اختیار کردن و در اصطلاح ترجیح دادن دیگری بر خود از روی قصد و نیت است (عزیزی و دیگران، ۱۳۹۶: ۳۳) پترسون و سلیگمن (۲۰۱۴) ایثار را جهت گیری فرد به سمت دیگری بدون چشم داشت متقابل، خودیابی یا سایر منافع شخصی می دانند؛ هر چند که ممکن است به طور ناخواسته این مزایا عاید

فرد نیز شود. ایثارگری گرایشی مستمر نسبت به رفاه و حقوق افرادی دیگر، احساس همدلی با آنان و رفتار کردن به گونه ای است منافع دیگران تامین شود. این مفهوم با اصطلاحاتی نظیر عشق به مردم (آلپورت، ۲۰۰۰) حرکت به سمت دیگران و علاقه اجتماعی (رولی و بیشاب، ۲۰۱۶) ارتباط دارد. در یک جمع بندی می توان ایثار را مجموعه رفتارهای کنشی و واکنشی فرد دانست که عینی و قابل مشاهده هستند. این رفتارها قابلیت مشاهده در همه حوزه های زندگی را دارند

شهادت: شهادت برگرفته از ریشه شَهِدَ و در لغت عرب به معنای دیدن، شاهد بودن، گواهی دادن و الگو و نمونه شدن است و شهید یعنی کسی که حقیقت را می بیند و به آن شهادت می دهد. شهید یکی از اسامی خداوند است و در قرآن ۷۵ بار از این لغت (شَهِدَ، شهید و شاهد) در الفاظ و تعابیر مختلف بکار رفته است که بسیاری از آنها مختص خدا، پیامبر و مؤمنان (ائمه اطهار) است. (محمدری شهری، ۱۳۸۱: ۱۲۷) شهادت یعنی مجموعه باورها، آگاهی، ها، آداب اعتقادات و اعمالی که موجب وصول انسان به عالیتترین درجه کمال، یعنی مرگ آگاهانه در راه خدا می شود (آقامحمدی و مقدمی، ۱۳۹۰) شهادت مرحله و درجه پایانی ایثار، شهادت است و آن را می توان کامل ترین جلوه ایثار دانست. در اسلام کشته شدن آگاهانه در راه آرمانی مقدس و پاک که به تعبیر قرآن «فی سبیل الله» نامیده می شود شهادت نام دارد (نیری، ۱۳۸۴: ۲۱). شهادت به عنوان یک فرهنگ در همه ی جوامع وجود دارد. یعنی همه ی جوامع از قربانیان خود در راه آسایش جامعه تکریم و قدردانی می کنند. اما هر جامعه ای بر اساس اعتقادات خود تلقی خاصی از شهادت دارد.

فرهنگ ایثار و شهادت: فرهنگ ایثار و شهادت مجموعه نظام ارزشها، باورها و الگوهای هنجاری هدایتگر به مجموعه نقشها، رفتارها و روابط اجتماعی برخاسته از جهان بینی اسلامی، فرهنگ عاشورای حسین آرمان های انقلاب اسلامی و اندیشه های حضرت امام خمینی (ره) و جامعه ایثارگران است (خاکزاد و غفاری، ۱۳۸۷: ۳۸۱) فرهنگ ایثار و شهادت در اعتقادات اسلامی فرهنگی است که خمیرمایه ی آن اسلامی است. (اعظمیان بیگدلی، ۱۳۸۹: ۲۸) فرهنگ شهادت و ایثار به عنوان مجموعه آگاهی و باورها و آداب و اعتقادات و اعمالی اطلاق می شود که موجب وصول انسان به عالی ترین درجه کمال می شود. (معدنی، ۱۳۷۸: ۲۲) این فرهنگ

قوی ترین سلاحی است که مسلمانان می توانند با آن به جنگ کفر و استعمار و فساد بروند. فرهنگ شهادت و ایثار در دین اسلام دربردارنده ی مجموعه ای از آگاهی ها، باورها، اعتقادات و اعمالی است که موجب تقرب انسان به عالی ترین درجه کمال یعنی انتخاب آگاهانه مرگ در راه خدا می گردد (سنگری، ۱۳۸۰: ۵۴). فرهنگ شهادت طلبی و ایثار ارتباط قوی با مقوله ی انسجام دارد. چرا که انسجام توافق در اهداف، ارزش ها و نگرش هاست و در فرآیندی اجتماعی متولد می شود و محصول کنش عقلانی و مختارانه است. این پدیده یک بار و برای همیشه ایجاد نمی شود. بلکه نیازمند بازسازی و بازتولید مستمر است. کلیه ی این ویژگی ها را می توان در مفهوم شهادت مستقر دانست (از کیا، ۱۳۸۰: ۲۰).

پیشینه پژوهش

در بین جستجوهای انجام شده، مطالعاتی مشابه به موضوع پژوهش در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است که اهم آنها در جدول ذیل بدان اشاره شده است:

ردیف	نویسنده	عنوان تحقیق	خلاصه نتایج
۱	محمدا براهیمی (۱۳۹۸)	بررسی انسان شناختی شکل گیری مفهوم شهید مدافع حرم	یافته های پژوهشی حاکی از آن است که خانواده مهمترین عامل ایجاد و تأثیرگذار در نگرش خود شهید است. «عوامل شناختی» نسبت به شکل گیری مفهوم شهید مدافع حرم در ذهنیت کنشگران در دو سطح موافق و مخالف صورت بندی شد که در ذهن موافقان شهید مدافع حرم به مثابه: «سفیر فرهنگ مقاومت، حافظ امنیت، زنده کننده ایثار، بیدارکننده فطرت ها» است. و در ذهن مخالفان شهید مدافع حرم به مثابه: «مدافعان حکومت اسد، تباه کننده استعدادها، مادی نگری، کارکردی فردگرایانه تا جمع گرایانه» است
۲	مهدیلو (۱۳۹۸)	بررسی ارزش های انقلاب اسلامی در	یافته ها بیانگر این است که در وصیت نامه های شهدا ارزش های فرهنگی بیشتری از دیگر

		وصیت نامه ی شهدای مدافع حرم	ارزش ها توسط شهدا بیان شده است و بعد از ارزش های فرهنگی ارزش های سیاسی بیشتر بوده و بعد از ارزش های سیاسی به ترتیب ارزش های اجتماعی و اقتصادی می باشد
۳	کاظمی، غفاری هاشجین و کشاورز شکری (۱۳۹۵)	بررسی مؤلفه های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به مثابه سرمایه اجتماعی	یافته ها نشان می دهد که فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان فرهنگ غنی مبتنی بر تعالیم تشیع به عنوان سرمایه اجتماعی مشتمل بر مؤلفه های رفتار جمعی مثبتی است که موجب انسجام، تقویت روحیه مشارکت و همکاری و ایجاد و رشد شبکه های انسانی می شود
۴	مقتدری انجم (۱۳۹۵)	بررسی تأثیرات فرهنگی اجتماعی یادمان شهدای گمنام واحد شهر قدس	نتایج پژوهش نشان داد میانگین میزان مشارکت اجتماعی، حفظ الگوها و ارزش های فرهنگی، هویت ملی و بصیرت افزایی در بین دانشجویان واحد شهر قدس در مقایسه با دانشگاه های فاقد تدفین و حضور شهدای گمنام دفاع مقدس بیش از دانشجویان سایر واحدهای دانشگاهی است
۵	غفاری و خاکزاد (۱۳۸۷)	بررسی و تبیین عوامل موثر در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در میان دانشجویان دانشگاه شاهد	تأثیر خانواده، دانشگاه، رسانه ها گروهی و نهادهای مذهبی در ترویج این فرهنگ در میان دانشجویان دانشگاه شاهد مطالعه شده که نتایج حاکی از آن است که خانواده، مهمترین عامل در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در میان دانشجویان دانشگاه شاهد است.
۶	لوپرس و ملومن (۲۰۲۰)	نقش و جایگاه اجتماعی بناهای یادبود جنگ	نتایج یافته های آنان نشان داده که بناهای یادبود در شهر توانسته است نگرش بازدید کنندگان را تحت تأثیر قرار دهد و در نگرش دانش آموزان و متعاقب آن رفتار آنان به منظور تثبیت هویت ملی و مشارکت همه جانبه برای پاسداشت این روز اثر بگذارد و احساس وطن پرستی را افزایش دهد

۷	دراوزسکی (۲۰۱۹)	پیامدهای فرهنگی باقیمانده از جنگ در دوران جنگ جهانی در کشور لهستان	یافته های پژوهش نشان داده که این خاطرات بخشی از فرهنگ و هویت فرهنگی یک کشور است و خاطره نیست بلکه تجربهای برای زیستن بهتر و فرهنگ متعالی است که بایستی حفظ شود.
---	-----------------	---	---

بررسی محقق نشان می دهد که برخی از تحقیقات پیشین در حوزه فرهنگ شهادت ناظر به حوزه دفاع مقدس می باشد که مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته اما دسته دیگر از تحقیقات ناظر به سنجش نگرش اقشار جامعه ناظر به فرهنگ ایثار و شهادت می باشد که دیدگاه های آنان در این زمینه مورد مذاقه نظری قرار گیرد. اما در زمینه شهدای مدافع حرم پژوهشهای محدودتری صورت گرفته به ویژه اینکه خاطرات آنان در قالب کتاب های منتشر شده مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد و مولفه های فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های مذکور احصا گردد.

روش شناسی پژوهش

پاراادایم پژوهش حاضر، تفسیرگرایی و از نظر رویکرد استقرایی، ناظر به هدف کاربردی و از نظر نوع پژوهش کیفی می باشد. از نظر شیوه اجرا نیز کتاب های منتشر شده در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ را شامل می گردد که هفت کتاب خاطرات شهدای مدافع حرم با عناوین زیر تیغ، حاج قاسم سلام، یادت باشد، قصه ی دلبری، به شرط عاشقی، کاش برگردی، قرار بی قرار با روش نمونه گیری هدفمند (سرشناس ترین شهدا و پرفروش ترین کتاب های حال حاضر) انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گرفتند. جهت تجزیه و تحلیل داده ها نیز از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. واحد تحلیل، همه پاراگراف های مرتبط با مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب های مورد بررسی می باشد و تلاش شده با نگاه استقرایی داده های مرتبط با سؤال پژوهش استخراج شود. در گام بعدی داده های مستخرج از پاراگراف های کتاب های مورد تحلیل، مقوله بندی شده و در یک نظام مقولیه بندی قرار گرفته است. در ادامه مقوله های فرعی به صورت منظم و ساختمند در دسته بندی کلان و جامع تحت عنوان مقوله های اصلی (محوری) طبقه بندی شده اند که بر این

۱. اساس مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب های مورد بررسی احصاء گردیده است. در مجموع ۲۸۶ پاراگراف مرتبط مشخص گردید که پس از تحلیل همه ی آنها و جمع بندی نهایی، ۳ مقوله اصلی و حدود ۱۰ مقوله ی فرعی به دست آمد و کدگذاری گردیدند. در این پژوهش برای افزایش اعتبار و روایی پرسشنامه ابتدا با تعدادی از اساتید مرتبط شامل دو استاد علوم ارتباطات، دو استاد علوم اجتماعی و دو استاد معارف اسلامی مشورت گردید و سؤالاها و روند پژوهش با نظر آنان بررسی شد. جهت بررسی پایایی نیز از سه نفر از خبرگان آشنا به تحلیل محتوا درخواست شد تا روند کدگذاری را به عنوان کدگذاری ثانویه انجام دهند و مجدداً مقوله ها مورد ارزیابی و بازنگری قرار گرفت.

سؤالات پژوهش

۱- فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های شهدای مدافع حرم چگونه بازنمایی شده است

یافته های پژوهش

۱. کدگذاری و استخراج مفاهیم از کتاب های مورد بررسی^۱

جدول شماره ۱- نکات کلیدی و کدگذاری (استخراج مفاهیم) نمونه های مورد بررسی			
منبع	مفاهیم مستخرج	نکات (گزاره های) کلیدی	
کاش برگردی ص ۵۸	داشتن احساس مسئولیت	رفته رفته اخلاق و رفتار زکریا خیلی تغییر کرد شرایط به وجود آمده را به عنوان پسر بزرگتر را درک می کرد. حال و هوایش عوض شده بود. همین احساس مسئولیت بود که باعث شد از همان روز های اول تابستان اصزاز کند با رفقاییش به سر کار برود.	۱
کاش برگردی ص ۶۲	توجه به اعضای خانواده با جشن و خرید کادو	اولین کسی که جشن گرفتن و کادو خریدن به مناسبت ها و جشن تولدها را در خانه ی ما باب کرد، زکریا بود. درست از همان سالهایی که دستش به جیبش می رسید، به هر مناسبتی که می شد چیزی می خرید. همیشه هم حواسش به پدرش بود. در تمام این سالها نشد که برای من چیزی بخرد و همان روز هم برای کربلایی هم کادو نخریده باشد.	۲

۱. با توجه به گستردگی جداول صرفاً به نمونه های مهم از کتاب های مورد بررسی اشاره شده

۳	گفت: ننه رقیه فردا می خوام برم برای مصاحبه ی ورودی سپاه . فکر کنم اون دفعه برای نیروی انتظامی چون تو دعا نکردی من قبول نشدم . من میدونم اگه دعای شما پشت سرم باشه همه ی کارام درست می شه	اعتقاد به دعای مادر	کاش برگردی ص ۷۴
۴	الهی و زکریا زندگی شان را در یک اتاق دوازده متری شروع کردند ، اتفاقی با وسایل ساده که به زور برای نشستن برای دو سه نفر جا داشت .	ساده زیستی و قناعت	کاش برگردی ص ۸۶
۵	حمید خندید و گفت : « یه چیزی بگم لوس نشیا » در حالی که از لحن صحبت حمید خنده ام گرفته بود ، گفتم : می شنوم بفرما . گفت : « واقعیش من یه هفته قبل از اینکه برای بار دوم پیام خونتون رفته بودم قم زیارت کریمه ی اهل بیت . اونجا به خانوم گفتم یا حضرت معصومه (ع) میشه اونی که من دوس دارمو به من برسونی ؟ دل من پیش فرزانه مونده ، منو به عشقم برسون ! من تو رو از کریمه ی اهل بیت گرفتم » .	توسل به اهل بیت	یادت باشه ص ۴۸
۶	کمی جلوتر که رفتیم ، حمید برگشت و رو به من گفت : « فرزانه روز اول خوشی زندگی اومدیم اینجا که یادمون باشه ته ماجرا همین جاست ، ولی من مطمئنم اینجا نیام . » با نگاهم پرسیدم « یعنی چی » به آسمان نگاهی کرد و گفت : « من مطمئنم میرم گلزار شهدا . امروز هم بر سر سفره ی عقد دعا کردم حتما شهید بشم . »	آرزوی شهادت طلبی در جوانی	یادت باشه ص ۵۷
۷	مدیر کاروان که جلوتر از ما بود به حید گفت : « آقای سیاهکالی یه زحمتی براتون داشتم . به جز شما بقیه ی کسانی که تو کاروان همراهمون اومدن سن و سال دلر و مسن هستن اگه میشه تو سفر کمک حالشون باشین . » همین طور هم شد . حمید در طول سفر دست راست همه شد . هر جا که نیاز بود به آن ها کمک می کرد .	کمک و خدمت به مردم	یادت باشه ص ۱۲۲
۸	حاج قاسم درباره ی شهدا به احمد امینی گفت : احمد جان به بچه های تعاون سفارش کن مراقب شهدا باشن ، نکته او ضاع تغییر کنه بدن بچه ها تو منطقه ی دشمن بمونه . سفارش مجروحان رو هم به بچه های بهداری بکن .	احترام به بدن مطهر شهدا	حاج قاسم
۹	متن های حاج قاسم را دوست داشتم . از ته دلش می نوشت . از عمق جانش . وقتی دلش می سوخت می نوشت . هر وقت می نوشت و اشک هایش جاری می شد می فهمیدم که از رفقای شهیدش می نویسد .	توجه به مجروحان	سلام ص ۲۲۲
۱۰	متن های جانسوزی که برای شهدا در سخنرانی هایش می خواند ، در همین خلوت ها و زیر بارش همین اشک های بی صدا متولد می شد	اشک های خالصانه برای شهدا	حاج قاسم ص ۲۵۴

۱۱	نسبت به نماز اول وقت، اهمیت زیادی قائل بود. اذان که میدادند، به هر مسجدی که سر راهش بود، می رفت و نماز می خواند. در این زمینه پشتکار و جدیت داشت.	اهمیت به نماز اول وقت	زیر تیغ ص ۱۶
۱۲	همسر: شب که به خانه آمد، گفت: «دیدید چه تشییع باشکوهی بود! ما آگه بمیریم، فو قش ده نفر میان زیر تابوت ما! دیدید چه جمعیتی اومده بود!» آن شب تا صبح با گریه از شهادت می گفت و از من می خواست که برای شهید شدنش دعا کنم. می گفت: «زهر! آگه من اینجا بمونم و نرم، خیلی بدتره. من کنارت هستم، فقط راضی شو برم.»	تضرع برای شهادت	زیر تیغ ص ۷۶
۱۳	شهید حججی: من، حضرت آقا امام خامنه ای را به اندازه ای امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) دوست دارم. و دیروز فراموش کرده بودم که امام خمینی، شهید بهشتی، مفتاح، مطهری، آیه الله طالقانی و هزاران هزار مبارزی که خون شان قدم به قدم و لحظه به لحظه برای حفظ این انقلاب به زمین ریخته است، روحانی بوده اند. و به راستی چقدر زود و راحت انسان مسخر زمان می شود.	ولایت پذیری در علم و عمل	زیر تیغ ص ۱۳۴
۱۴	حاجی! در پیشگاه شما قسم میخورم که تمام عمرم مدافع ارزشها و آرمان های امام و حضرت آقا باشم؛ پشتیبان ولایت فقیه و حافظ روحانیت.	پاسداری از شهادی انقلاب	
۱۵	اولین بار که رفتم قطعه شهدای گمنام، گفت: «برای اینکه این وصلت سر بگیره، نذر کردم سنگ مزار شهدایی رو که سنگ قبر شون شکسته، با هزینه خودم تعویض کنم!» یک روز هشت تا از سنگها را عوض کرده بود، یک روز هم پنج تا. گفتم: «مگه از سنگ قبر، ثوابی به شهید میرسه؟» گفت: «آگه سنگ قبر عزیز خودت بود، باز همین رو می گفتی؟»	نذر و ارادت به مزار شهدا	قصه ی دلبری ص ۴۱
۱۶	نمیدانستم چه نقشه ای در سرش دارد. کلی آسمان ریسمان به هم بافت که داعش سوریه را اشغال کرده و دارد یکی یکی اصحاب و یاران اهل بیت رانش قبر می کند و می خواهد حرمها را ویران کند. با آب و تاب هم تعریف می کرد. خوب که تنورش داغ شد، در یک جمله گفت: «منم میخوام برم!» نه گذاشتم ونه برداشتم بی معطلی گفتم: «خب برو!» فقط پرسیدم: «چند روز طول میکشه؟» گفت: «نهایتا ۴۵ روز»	عزم جزم کردن برای دفاع از حرم	قصه ی دلبری ص ۶۶
۱۷	در زمان مرخصی اش، می خواست جور نبودنش را بکشد. سفره می انداخت، غذا می آورد، جمع می کرد، ظرف می شست، نمی گذاشت دست به سیاه و سفید بزنم. می نشست یکی یکی لباس ها را اتو میزد. مهارت خاصی در این کار داشت و اتو کشی هیچ کس را قبول نداشت. همان دوران عقد یکی دو بار که دید چند بار گوشه دستم را سوزاندم، گفت: «آگه تو اتونکنی بهتره!»	خدمت به خانواده	قصه ی دلبری ص ۷۷

۱۸	مادر: حساسیت و ارادت مصطفی به رهبر خیلی زیاد بود. یادم است یک بار مهمان داشتیم و یکی از مهمان ها حرفی زد که بوی جسارت به ایشان را داشت. چشمان مصطفی پر از اشک شد، اما چون نمی خواست به مهمان مان بی حرمتی کند، یک ساعتی از خانه بیرون رفت.	ارادت به رهبری	قرار بی قرار ص ۲۱
۱۹	مدام در فکر شهادت بود. مدام با مادرش صحبت می کرد که برای شهادتم دعا کن. اما بار آخر که آمد گفت: «من دیگه شهادت نمیخوام. اگه خدا داد که شکر؛ بهترین چیز برای یه عاشق دیدن معشوقشه. چه بهتر که برای معشوق جون بدی و توی خون بغلتی،	عشق به شهادت	قرار بی قرار ص ۴۲
۲۰	اما اگه شهادت نصیبم نشد، می مونیم برای خدا و اسلام میجنگیم. خدارو چه دیدین، شاید جنگ ما وصل شد به قیام صاحب الزمان!»	ایثار در راه زنده ماندن اسلام	
۲۱	خانواده: گاهی می رفت یک گوشه خلوت، جفیه اش را می کشید روی سرش در حالت سجده می ماند. به قول معروف یک گوشه ای خدا را گیر می آورد و حس و حالش یک جور دیگر می شد. مصطفی واقعاً عبد خالص بود. یعنی حتی اگر به من سلام می کرد به خاطر خدا بود. در همه چیز خدا را میدید	کسب رضایت الهی در امور	قرار بی قرار ص ۱۰۰

۲. استخراج مقوله های فرعی و اصلی از کتاب های مورد بررسی

جدول ۲ - استخراج مقوله های فرعی و اصلی از کتاب های مورد بررسی

مقولات مقولات فرعی مفاهیم مرتبط
اصلی

خدمت به مردم دستگیری و کمک به نیازمندان/مساعدت به برادر و خواهر دینی/مساعدت به گذشت و نزدیکیان و اقوام/توجه به مجروحان/کمک و دستگیری همسایگان/مساعدت به همزمان/شرکت در اردوهای جهادی/خدمت به زائران شهدا/ارائه خدمات فرهنگی به نیازمندان در محله/کمک در اشتغال آفرینی جوانان محله

شهادت طلبی عشق به شهادت/آرزوی شهادت در جوانی/دعا و تضرع برای شهادت/درخواست از خانواده برای شهادت/درخواست از همزم برای شهادت/توسل به ائمه جهت شهادت

ایثارگری از خودگذشتگی جان و جسم، گذشت و فداکاری برای همسر، از خودگذشتگی مالی، گذشتن از خود برای آسایش دیگران، گذشت و فداکاری برای همزم/ایثار در راه زنده ماندن اسلام

شجاعت و	ایستادگی در راه اسلام/ ایستادگی در مسیر اهل بیت/ عزم جدی برای دفاع از حرم
مقاومت در	اهل بیت/ پاسداری از شهدای انقلاب/ ایستادگی در راه زنده ماندن اسلام/ بیم
جبهه حق	نداشتن از تقدیم جان خود/ تهور و مقاومت در رزم/ شهادت داشتن در مقابل دشمن/
انجام فرائض و	توجه به نماز اول وقت/ پرداخت خمس و زکات/ قرائت قرآن و ادعیه/ نذر و
مستحبات دینی	ارادت به مزار شهدا/ دائم الوضو بودن/ ساده زیستی و قناعت/ ترک محرمات/
آخرت	توجه به اسراف و تبذیر/ توجه به نماز شب/ تاکید بر روزه های مستحبی
گرای	امر به معروف و
نهی از منکر	تذکر به عدم تبرج در برابر نامحرم/ تاکید بر صله رحم/ تاکید بر احترام به بدن
	مطهر شهدا/ توجه به بیت المال/ / تاکید بر ساده زیستی و قناعت/ تاکید بر داشتن
	احساس مسئولیت/ حفظ آبروی دیگران/ تاکید بر پرهیز از نواهی در کودکی/ تاکید
	بر شرکت مردم در هیئات مذهبی
خانواده مداری	احترام به پدر و مادر/ مساعدت به اعضای خانواده/ اعتقاد به دعای مادر/ رفتار
	خوب و ابراز علاقه به همسر/ قدردانی از زحمات خانواده/ ارتباط صمیمی با
	خانواده/ عطف و نسبت به خانواده
تقوا	مبارزه با نفس/ عبد خالص خداوند بودن/ اقدام طبق اوامر و نواهی الهی/ خلوص
وپرهیزکاری	در نماز و عبادت/ تاکید بر کسب رضایت الهی در امور/ رعایت عفت در کلام و
	رفتار
ولایت	ارادت و احترام به اهل بیت/ فدایی حضرت زینب شدن/ تاسی به امام حسین و
مداری	یاران/ زنده نگه داشتن اسلام/ تقدیم جان در مسیر اهل بیت/ پیوند دادن دفاع از
	حرم با کربلا/ بی قراری برای دفاع از حرم
تبعیت از ولی	مدافع ارزشها و آرمانهای امام و رهبری/ پشتیبانی از ولایت فقیه/ پیگیری بیانات
فقیه	رهبری/ ولایت پذیری در علم و عمل/ پی جویی مطالبات رهبری/ داشتن ارادت
	گفتاری و عملی به ولی فقیه

محقق، پس از استخراج مقوله های فرعی از مفاهیم مرتبط و دسته بندی مقوله های فرعی متناسب با هم، به مقوله های اصلی دست یافت، این مقوله های اصلی شامل گذشت و فداکاری، آخرت گرایی، ولایت مداری می باشد.

گذشت و فداکاری: همانطور که در جدول فوق ذکر شد یکی از مقوله های اصلی استخراج شده **گذشت و فداکاری** می باشد که این مقوله شامل چهار مقوله فرعی ذیل می باشد:

- خدمت به مردم
- شهادت طلبی
- ایثارگری
- شجاعت و مقاومت در جبهه حق

خدمت به مردم: «خدمت به مردم» در قالب کمک کردن و یاری رساندن به برادر و خواهر دینی، نوعی از ایثار و نیکوکاری است که در دین مبین اسلام بدان توصیه شده است. خدمت به مردم و مسلمانان از چنان جایگاهی برخوردار است که در برخی آیات قرآن و روایات در کنار ایمان به خدا از بالاترین خصلت ها شمرده شده است. در کتاب های شهدای مدافع حرم نیز این خصیصه بسیار پررنگ می باشد. مادر زکریا شیرینی می گوید: «زکریا دستم را گرفت و گفت: «قربونت برم ننه. الحمدلله فامیلای ما همه دستشون به دهنشون میرسه. اجازه بدین خودم میدونم این گوشت ها را کجا پخش کنم که هم خدا خوشش بیاد هم بنده ی خدا.» مقصدش اکبر آباد بود منطقه ی حاشیه نشینی که بعضی از ساکنینش از شدت فقر واقعاً اوضاع خوبی ندارند و به نان شب محتاج اند. خانواده هایی را که وضعیت مالی خوبی نداشتند، از قبل شناسایی کرده بود. هر کاری کردیم راضی نشد که برای کمک همراهش باشیم، همه ی گوشت ها را خودش بسته بندی کرد و به سمت اکبر آباد راه افتاد...» (ملاحسنی، ۱۳۹۹: ۹۸) در بیان اخلاق شهید مصطفی صدرزاده توسط خانواده ذکر شده است: «بنده خدایی بود که از نظر اقتصادی خیلی ضعیف بود. تلاش کرد او را جذب بسیج کند تا به این وسیله بتواند مدرسه ایثارگران برود. مدرسه ایثارگران مخصوص کسانی است که پدرانشان جانبازی ایثارگر یا فرزند شهید هستند یا در بسیج فعالیت دارند. برای این بچه ها مدرسه رایگان است. این مدرسه هم برای بزرگسالان بود و هم بچه های راهنمایی. با همین روش خیلی از کسانی را که به دلیل مشکلات مالی یا هر دلیل دیگر ترک تحصیل کرده بودند، وادار به ادامه تحصیل کرد.» (افقه، ۱۳۹۹: ۱۷۲)

شهادت طلبی: شهادت طلبی از جمله مضامین پررنگ در کتاب های خاطرات مدافعین حرم می باشد. در کتاب های مذکور به وضوح میتوان اشتیاق برای در راه خدا جان سپردن را، پیش از

شهادت ایشان مشاهده نمود. زکریا به مادرش می گوید: «وارد پارکینگ که شدیم دستم را گرفت و گفت: «تو که این همه به لباس من افتخار می کنی، دعا کن من شهید بشم. افتخار واقعی تو لباس شهادت»» (ملاحسنی، ۱۳۹۹: ۱۶۲) دوست حاج قاسم بیان می کند: «بعد از هر عملیات برای فرماندهانی که شهید شده بودند متنی می نوشت و می آمد پشت تریبون می خواند و مثل ابر بهار چنان گریه می کرد که انگار برادرش را، پدرش را، یا عشق اول و آخرش را از دست داده است. وقتی از رفقای شهیدش می گفت و از مهربانی و اخلاق خوبشان حرف می زد، همه ی لشکر پا به پای او هق هق می کردند. انگار همه به اندازه ی حاج قاسم داغ عزیز دیده بودند.» (سانکهن، ۱۳۹۸: ۱۲۹) که می توان عشق بی اندازه به دوستان شهید و شهادت طلبی را دریافت. همسر شهید حججی نیز بیان می کند: «همسر: شب که به خانه آمد، گفت: «دیدید چه تشییع باشکوهی بود! ما آگه بمیریم، فوقش ده نفر میان زیر تابوت ما! دیدید چه جمعیتی اومده بود!» آن شب تا صبح با گریه از شهادت می گفت و از من می خواست که برای شهید شدنش دعا کنم. می گفت: «زهر! آگه من اینجا بمونم و نرم، خیلی بدتره. من کنارت هستم، فقط راضی شو برم.» (مزدآبادی، ۱۴۰۰: ۷۶)

ایثارگری: ایثار به معنی گذشتن از خود برای دیگری، در ابعاد مختلف از جمله ایثار جان (شهادت) ایثار مال، ایثار در وقت و... صورت پذیر است. یکی از اساسی ترین موضوعات که در این پژوهش ایثارگری و فداکاری در همه ی ابعاد است. ایثارگری در بعد جان که از آن به عنوان شهادت طلبی یاد شد، عالی ترین سطح فداکاری و گذشت است که این عزیزان به آن نائل آمدند. لیکن قبل از شهادت، می توان ابعاد مختلف ایثار و گذشت را به روشنی در زندگی شهدای مدافع حرم مشاهده نمود. در بعد مالی از خود گذشتن و دیگری را سهم نمودن، در بعد وقت، گذشت کردن و زمان خود را برای بهره مندی دیگری تقسیم نمودن و گذشتن از خود برای آسایش دیگران از جمله ی این ایثارگری هاست. همسر شهید سیاهکالی در این زمینه می گوید: «موقع خداحافظی گفتم: «حالا که با سرویس نمی ری حداقل با خودت چتر ببر زیر بارون خیس نشی.» گفت: «تو خودت می خوای بری دانشگاه چتر رو تو ببر. من خیس بشم مشکلی نداره. اما دوست ندارم تو زیر بارون اذیت بشی.» (ملاحسنی ۱۳۹۹: ۱۵۷) که گذشت و فداکاری برای همسر را به ما یادآوری می نماید یا همسر شهید محمد خانی بیان می کند که: «گاهی به بهزیستی سرمیزد و

کممک مالی می کرد. وقتی پول نداشت، نصف روز می رفت با بچه ها بازی می کرد. یک جا نمی رفت، هردفعه مکان جدیدی. برای من که جای خود داشت، بهانه پیدا می کرد برای هدیه دادن. اگر در مناسبتی دستش تنگ بود، میدیدی چند وقت بعد با کادو آمد و می گفت: «این به مناسبت فلان روز که برات هدیه نخریدم!» (جعفری، ۱۳۹۹: ۴۶) که این حاکی از گذشت از وقت خود برای خوشحال کردن کودکان در صورت عدم توان مالی برای کمک به ایشان است.

شجاعت و مقاومت در جبهه ی حق: یکی دیگر از مقوله های فرعی که مرتبط با گذشت و فداکاری می باشد، شجاعت و مقاومت در جبهه ی حق است. بر اساس تحلیل کتاب های شهدای مدافع حرم برای ایستادن در راه اسلام و اهل بیت از هیچ عملی فروگذار نمی نمایند. در این راه چه بسا هنگامی که وارد جنگ میدانی با دشمن می شوند، با همه ی وجود به مبارزه می پردازند و عبایی از تقدیم جان خود ندارند و در راه رسیدن به این راه تلاش فراوان نموده اند. همسر شهید حججی بیان می کند: «بی قراری های محسن هر روز بیشتر می شد. هر روز در خانه حرف از شهدای مدافع حرم و رفتن به سوریه بود. چشم به راه بود برای اینکه چه زمانی نوبت به او می رسد. خیلی هم ناآرامی می کرد؛ طوری که من را هم مثل خودش کرده بود. گاهی گریه میکرد و می گفت: «اگه ما هزار و چهار صد سال پیش نبودیم که اهل بیت رویاری بدیم، حالا این فرصتیه که به ما داده شده و نباید اونو از دست بدیم.» بعد با نگرانی می گفت: «نکنه سفرهی شهادت جمع بشه و من این فرصت رو از دست بدم!» (مزدآبادی، ۱۴۰۰: ۷۴) یا در کتاب دیگر مادر شهید صدر زاده از ایثار تمام قدوی در راه اسلام پرده بر می دارد: «بعدها مصطفی برایم تعریف کرد که به خانمش گفته که شرکت در هیئت چهارشنبه ها جزو شروطش برای ازدواج است. به سمیه خانم تأکید کرده بود که «چهارشنبه های من برای حضرت عباسه و مهمتر اینکه هر جا اسلام به من نیاز داشته باشه باید برم!» بنده خدا سمیه خانم بعدها به من گفت: «فکر می کردم منظورش کارای فرهنگی و سیاسیشه. هیچ وقت فکر نمی کردم که به جنگ بره!» وقتی که مصطفی برای جنگ میرفت، گاهی میگفتیم: «به خاطر سمیه خانم یا فاطمه نرو!» می گفت: «من توی شروط قبل از ازدواج این رو هم گفتم!» خدا را شکر عقاید و خط قرمزهایشان مثل هم بود. (افقه، ۱۳۹۹: ۲۰)

آخرت گرایی: یکی دیگر از مقولات اصلی پژوهش آخرت گرایی به معنای جهان پس از این دنیا ست که پاداش و جزای اعمال نیک و بد در آن داده می شود. آخرت گرایی است که شامل مقولات فرعی ذیل می باشد:

- انجام فرائض و مستحبات دینی
- امر به معروف و نهی از منکر
- خانواده مداری
- تقوا و پرهیزگاری

انجام فرائض و مستحبات دینی: فرائض و واجبات به دستورات خداوند گفته می شود. اوامری که در به جا آوردنش ثواب و پاداش و ترکش وعده عذاب و مجازات داده شده است. آیات و روایات بسیاری درباره ی اهمیت فرائض و واجبات وارد شده است. در آیه ی ۷۱ سوره ی احزاب آمده است که هر کس اطاعت خدا و رسولش را کند به رستگاری عظیمی دست یافته است. این آیه برای کسانی است که همه ی اعمال صالح را انجام دهند و لازمه ی رستگاری در دنیا و آخرت اطاعت همه جانبه از خدا و پیامبر است که تمامی احکام از جمله واجبات و محرمات را شامل می شود. تحلیل کتاب های مذکور حاکی از آن است که شهادی مدافع حرم توجه خاص و ویژه ای به انجام فرائض و مستحبات دینی داشتند. مادر زکریا شیرینی عنوان می کند: «آخر هفته زکریا به مرخصی آمده بود. طبق معمول اول صبح روز جمعه به مسجد امام رضا (ع) می رفت تا در دعای ندبه شرکت کند. این طور نبود که بخواهد بعد از این همه ماموریت روز جمعه چند ساعتی استراحت کند. بعد از دعا هم رفته بود قزوین تا بتواند در کار کربلایی کمک حالش باشد.» (ملاحسنی، ۱۳۹۹: ۱۶۲) مادر شهید حججی بیان می کند: «محسن اگر شبهه ای در دین داشت، می رفت و دنبال می کرد. از نجف آباد می رفت اصفهان، حتی قم پیش علما و تا شبهه برایش حل نمی شد دست برنمیداشت. نسبت به نماز اول وقت، اهمیت زیادی قائل بود. اذان که میدادند، به هر مسجدی که سر راهش بود، می رفت و نماز می خواند. در این زمینه پشتکار و جدیت داشت.» (مزدآبادی، ۱۴۰۰: ۱۶) که از عزم راسخ شهید در امور دینی حکایت دارد. یا خانواده شهید صدرزاده می گویند: «برای مصطفی طوری شده بود که اگر مصطفی در خانه بود و اذان می

دادند، برای اینکه نماز اول وقتش دیر نشود نماز اول را در خانه می خواند و نماز دوم را در مسجد..»
(افقه، ۱۳۹۹: ۸۳)

امر به معروف و نهی از منکر: در کتاب های مذکور پاراگراف های قابل توجهی است که در آن شهدا با روش های مختلف سعی در امر به معروف و نهی از منکر دارند. در احوال شهید شیري آمده است «چند دقیقه بعد، وقتی تلفن تمام شد، زکریا داخل ما شین نشست. همین که از آینه دخترها را دید گفت: «من شما را نمی برم!». همه خشکمان زد الهه پرسید چرا چی شده مگه؟. زکریا خیلی جدی گفت: «پرسیدن داره؟ یا برید بالا آرایشتون رو پاک کنید یا من نمیرمتون. برید همون جا بین زن ها هر چقدر دوست دارید آرایش کنید. توخونه برای شوهراتون هر چقدر عشقتونه آرایش کنید؛ ولی بیرون توی کوچه و خیابون بین نامحرم گناه داره» (ملاحسنی، ۱۳۹۹: ۱۰۱-۱۰۰) و یا شهید سلیمانی به امر به معروف در میان رزمندگان می پردازد: «حاج قاسم درباره ی شهدا به احمد امینی گفت: احمد جان به بچه های تعاون سفارش کن مراقب شهدا باشن، نکنه اوضاع تغییر کنه بدن بچه ها تو منطقه ی دشمن بمونه. سفارش مجروحان رو هم به بچه های بهداری بکن» (سانکهن، ۱۳۹۸: ۲۲۲).

خانواده مداری: نقش خانواده در بخش های مختلف جامعه به قدری مهم است که پیامبر گرامی اسلام فرمودند: «هیچ بنائی در اسلام محبوب تر از بنای خانواده نیست». شهدای گرانقدری که در این پژوهش به خاطرات آن ها استناد می شود با اعتقادات و باورهای دینی و معاد باوری سعی در به عرصه نشانیدن ارزش های خانواده در زندگی خود دارند. مادر شهید شیري بیان می کند: «اولین کسی که جشن گرفتن و کادو خریدن به مناسبت ها و جشن تولدها را در خانه ی ما باب کرد، زکریا بود. در ست از همان سالهایی که دستش به جیش می رسید، به هر مناسبتی که می شد خانه می خرید. همیشه هم حواسش به پدرش بود. در تمام این سالها نشد که برای من چیزی بخرد و همان روز هم برای کربلایی هم کادو نخریده باشد» (ملاحسنی، ۱۳۹۹: ۶۲) یا فرزانه سیاهکالی در کتاب یادت باشد بیان می کند: «از قم که برگشتیم، عید دیدنی و دید و بازدیدها شروع شد. حمید برای من مانتو شلوار گرفته بود. مثل همیشه شیک ترین لباس ها را انتخاب کرده بود. زیاد از این مرام ها می گذاشت. معمولا هدیه برای من لباس یا شاخه گل طبیعی می خرید.» (ملاحسنی، ۱۳۹۷: ۹۸) در کتاب زیر تیغ همسر شهید بیان می نماید: «پنج سالی که با محسن

زندگی کردم، او همیشه احترام پدر و مادرش را داشت. یک بار هم ندیدم که نسبت به پدر و مادرش کوچک ترین بی احترامی را کرده باشد. او حتی برای پدر و مادر من هم چنین احترامی قائل بود.» (مزد آبادی، ۱۴۰۰: ۹۲) که نشان از اهمیت احترام به والدین در شهید حججی دارد.

تقوا و پرهیزگاری: بررسی کتاب های مدنظر حاکی از آن است که شهدای مدافع حرم با رعایت تقوا و پرهیزکاری سعی داشتند عبد خالص خداوند باشند و در این راه به مبارزه با نفس می پردازند. همسر شهید سیاهکلی این خصیصه شهید را این گونه روایت می کند: «حمید کتابی که جدید چاپ شده بود را برداشت و از فروشنده پرسید: «شما این کتاب رو خوندی؟ می دونی موضوعش چیه؟» فروشنده گفت: «از ظاهرش برمیاد درباره ی اثبات قیامت باشه. مقدمه ی کتاب را بخونید مشخص میشه.» حمید جواب داد چون هزینه ای بابت کتاب ندادم حق ندارم حتی مقدمه رو بخونم. کتاب رو وقتی میتونم بخونم که خریده باشم. والا حتی یک صفحه هم مشکل شرعی داره. شاید نویسنده یا ناشر کتاب راضی نباشه.» خوب احساس کردم که فروشنده بیشتر از من از این همه دقت نظر حمید تعجب کرد!» (ملاحسنی، ۱۳۹۷: ۸۲) که نشان از پرهیزگاری شهید سیاهکلی در توجه به حق الناس دارد. همسر شهید حججی نیز این گونه روایت می کند: «دوست شهید: داخل لشکر بودم که چشمم به محسن افتاد. لباس پاسداری به تن داشت و درجه هم زده بود؛ اما این محسن با آن محسنی که من می شناختم خیلی فرق می کرد. موهایش را یک ور زده بود و ریش گذاشته بود. رفتم سلام کردم. همدیگر را بغل کردیم. به او گفتم: «خیلی عوض شدی!» گفت: «آدم باید آدم باشه.» وقتی می خواستیم از هم جدا شویم، زدم روی شانه اش و گفتم: «زودتر این ستاره ها رو زیاد کن و سرهنگ شو» گفت: «این ستاره ها به درد نمیخوره، میاد و میره. آدم باید ستاره هاش رو برای خدا زیاد کنه.» (مزد آبادی، ۱۴۰۰: ۱۵۲) که نشان از خلوص، بندگی و تقوا پیشگی در شهید حججی را دارد.

ولایتمداری: یکی دیگر از مقولات اصلی پژوهش ولایتمداری است که به معنای پذیرفتن رهبری پیشوای الهی و نیز معتقد بودن به اینکه امامان معصوم پس از پیامبر اعظم (ص) از سوی خداوند بر مردم ولایت دارند. این مقوله اصلی شامل مقولات فرعی ذیل می باشد:

- جانفشانی در راه اهل بیت
- تبعیت از ولی فقیه

جانفشانی در راه اهل بیت: تحلیل کتاب های مذکور نشان می دهد همان طور که شهدای مدافع حرم در راه اهل بیت و دفاع از حرم جان نثاری نموده اند لیکن در طول زندگی نیز در راه اهل بیت و ارادت به ایشان گام برداشته اند. به عنوان نمونه در کتاب زیر تیغ اشاره می شود: « پدر: بعد از این که از سوریه آمد، نذر کرد چهل شب جمعه به جمکران برود. می رفت حرم و از آن جا پیاده می رفت جمکران. به او گفتم: «خسته نمی شی هر هفته این همه راه رو میکوبی میری جمکران؟ می گفت: «من برا امام زمان میرم. برا همینم خسته نمیشم.» این خاطره همیشه در ذهن من است که محسن به خاطر امام حسین (صلوات الله علیه) و امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) چه کارهایی می کرد. می گفت: «می خوام در راه رهبرم سرم رو بدم.» (مزدآبادی، ۱۴۰۰: ۲۱) در کتاب یادت پیرامون شهید سیاهکلی ذکر شده است: «حمید کنار ما نشست. مثل همیشه پیشانی مادرش را بوسید و گفت: «مادر مهربون من. تو معلم قرآنی. این همه جلسه ی قرآن و مراسم روضه میگیری. نخواه من که پسرت هستم بزنم زیر همه ی چیزهایی که خودت یادم دادی. مگه همیشه توب روضه ها برای اسارت حضرت زینب گریه نکردیم؟ راضی هستی دوباره به حضرت زینب و حضرت رقیه جسارت بشه؟» عمه بعد از شنیدن این صحبت ها شبیه آتشی که رویش آب ریخته باشند آرام شد. با اینکه خوب می دانستم دلش آشوب است ولی چیزی نمی گفت.» (ملاحسنی، ۱۳۹۷: ۲۴۴). در کتاب قصه دلبری در وصف خاطرات شهید محمد خانی آمده است: «داخل ماشین بهش گفتم: «دیدی حاج آقا هم موافق نبودن حالا شهید بشی؟ سری بالا انداخت و گفت: «همه این حرفا در ست، ولی حرف من اینه: لذتی که علی اکبر امام حسین برد، حبیب نبردا!» (جعفری، ۱۳۹۹: ۸۲)

تبعیت از ولی فقیه: یکی دیگر از مقولات فرعی مرتبط با ولایت مداری تبعیت از ولی فقیه در عصر غیبت امام زمان (عج) است که در میان این شهدا اطاعت از ولی فقیه پررنگ و مشهود می باشد که در این زمینه می توان بیان کرد ایثار جان در راه دفاع از حرم نیز بازتاب همین تبعیت است. همسر شهید سیاهکلی می گوید: «خیلی دنبال چیزهای آنتیک و گران نبودیم هر فروشگاهی که می رفتیم دنبال جنس ایرانی بودیم. نظر هر دوی ما این بود که تاجایی که امکانش هست وسایل زندگی آینده مان ایرانی باشد. حمید روز اول خریدجهاز گفت: «وقتی حضرت آقا گفتند از کالای تولید داخل حمایت کنین ما هم باید گوش کنیم و جنس ایرانی بخریم.» (ملاحسنی، ۱۳۹۷:

۱۱۲) که این ساده زیستی نشان از اطاعت عملی به سخنان ولی فقیه می باشد. شهید حججی بیان می دارد: «من، حضرت آقا امام خامنه ای را به اندازه ی امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) دوست دارم. و دیروز فراموش کرده بودم که امام خمینی، شهید بهشتی، مفتاح، مطهری، آیه الله طالقانی و هزاران هزار مبارزی که خون شان قدم به قدم و لحظه به لحظه برای حفظ این انقلاب به زمین ریخته است، روحانی بوده اند. و به راستی چقدر زود و راحت انسان مسخر زمان می شود. حاجی! در پیشگاه شما قسم میخورم که تمام عمرم مدافع ارزشها و آرمان های امام و حضرت آقا باشم؛ پشتیبان ولایت فقیه و حافظ روحانیت. (مزد آبادی، ۱۴۰۰: ۱۳۴) که به روشنی بیانگر ولایت مداری در ایشان است. مادر شهید صدر زاده عنوان می کند «مادر: حساسیت و ارادت مصطفی به رهبر خیلی زیاد بود. یادم است یک بار مهمان داشتیم و یکی از مهمان ها حرفی زد که بوی جسارت به ایشان را داشت. چشمان مصطفی پر از اشک شد، اما چون نمی خواست به مهمان مان بی حرمتی کند، یک ساعتی از خانه بیرون رفت». (افقه، ۱۳۹۹: ۹۶)

نتیجه گیری و پیشنهادها

در این پژوهش تلاش شد بازنمایی فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های خاطرات شهدای مدافع حرم مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا با تحلیل محتوای کیفی کتاب های مذکور سه مقوله اصلی شامل گذشت و فداکاری، آخرت گرایی و ولایت مداری استخراج شد. یکی از مقولات اصلی گذشت و فداکاری است که تحلیل کتاب های مذکور نشان می دهد که شهادت طلبی، ایثارگری، شجاعت و مقاومت در جبهه ی حق و نیز خدمت به مردم از جمله ویژگیها و خصایص این شهدای گرانقدر می باشد. شهدای مذکور با ایستادگی و مقاومت در برابر حقیقت، پایداری و تداوم بر مقاصد و اهداف و موضع گیری ها در هر موقعیت (مکان و زمان) توانستند نقش مهمی را در جامعه اسلام ایفا نمایند. شهدای مدافع حرم در این زمینه به این حقیقت پی بردند که انقلاب اسلامی حاصل اندیشه ی مقاومت در جامعه ی ایرانی بود که به نماد مقاومت اسلامی بدل شد. و دریافتند که آنان با درونی کردن معنای مقاومت و ایستادگی در ذهنیت ایران و ایرانی، روحیه ی مقاومت را در جامعه تجلی بخشیدند. بر اساس دیدگاه کنش نیز دانشجو در مقام کنشگر

معنا و مفهومی که از مقاومت و ایستادگی شهدا در ذهن وی شکل می گیرد، در جهان اجتماعی، کنش معطوف به اهداف و ارزش های مقبول خود را بروز می دهد. که این موضوع همسو با تحقیقات لوبرس و ملومن (۲۰۲۰)، کاظمی و همکاران (۱۳۹۵)، [ابراهیمی قادی \(۱۳۹۴\)](#) و لشکری (۱۳۹۱) می باشد. براساس دیدگاه روکیچ، از خود گذشتگی و ایثار و... جزء ارزش های غایی محسوب می شوند. یا شوارتز معتقد است؛ ارزش های مبتنی بر خیرخواهی و سنت، روحیه ایثار و فداکاری نسبت به گروه اجتماعی را افزایش می دهند. مقوله ی اصلی دیگر بحث آخرت گرایی است که آنچه در میان این شهدا با تحلیل کتاب های مذکور بسیار مشهود و مبرهن می باشد ترجیح آخرت بر دنیا است نگاه شهدا این بوده که جهان پس از این دنیا را اختیار و انتخاب نمایند و جزا و پاداش اعمال نیک و حتی بد خود را در آن دنیا دریافت نمایند. در این زمینه توجه آنان به انجام فرائض و مستحبات دینی، برپایی فریضه ی امر به معروف و نهی از منکر و نیز خانواده مداری برای آنان پررنگ بوده است. شهدای مدافع حرم در موضوع خانواده از جمله احترام به والدین، احترام به همسر، همکاری در خانواده، احساس مسئولیت داشتن نسبت به خانواده توجه خاصی و ویژه ای داشتند و تلاش کردند این مولفه های مرتبط با خانواده را در زندگی خود نمود دهند. این نتیجه با تحقیقات لوبرس و ملومن (۲۰۲۰)، دراوژسکی (۲۰۱۹)، کاظمی و همکاران (۱۳۹۵)، [ابراهیمی قادی \(۱۳۹۴\)](#)، و لشکری (۱۳۹۱) همسو می باشد. مقوله سوم نیز بحث ولایت مداری است. پذیرفتن رهبری پیشوای الهی و نیز معتقد بودن به اینکه امامان معصوم پس از پیامبر اعظم (ص) از سوی خداوند بر مردم ولایت دارند از جمله خصایص پررنگ شهدای مدافع حرم می باشد. در این راستا تبعیت از ولی فقیه در عصر غیبت امام زمان (عج) برای شهدای مدافع حرم حائز اهمیت بوده است شهدای مذکور بر این باور بودند که جریان ولایت در عصر غیبت بر عهده ی ولی فقیه است که دارای شئون و اختیارات در حکومت اسلامی است و در این جهت آنان در راه اهل بیت و دفاع از حرم جانثاری نمودند.

در این راستا پیشنهاد می شود رسانه های اجتماعی داستان های زندگی و رشادت شهدای مدافع حرم را بیشتر در فضای عمومی جامعه به نمایش بگذارند و در این زمینه از فضاهای چند رسانه ای شامل متن، تصویر، صوت و کلیپ استفاده نمایند

پیشنهاد می شود یادمان شهدای مدافع حرم بیش از پیش در فضای شهرهای کوچک و روستاها به ویژه زادگاه آن شهدای عزیز برگزار شود تا شرایط شناخت هر چه بیشتر آنان در بین هم شهری ها و هم محلی ها فراهم گردد

پیشنهاد می شود در فضای مراکز آموزشی مثل دانشگاه ها و مدارس مسابقات کتابخوانی، داستان نویسی، نقاشی، نمایش نامه نویسی و... با موضوع شهدای مدافع حرم برگزار شود. پیشنهاد می شود رسانه ملی در قالب سریال و فیلم تلویزیونی ناظر به شهدای مدافع حرم گام های موثری را بردارد و در این زمینه محصولات و تولیدات فرهنگی و رسانه ای را به جامعه عرضه نماید

پیشنهاد می شود در راستای شخصیت پردازی شهدای مذکور برای کودکان در فضای لوازم التحریر از تصاویر شهدای مدافع حرم و نیز جملاتی از وصایای آن استفاده شود پیشنهاد می شود زندگی شهدای مدافع حرم در کتب درسی در قالب داستان، شعر گنجانده شود تا دانش آموزان با فرهنگ ایثار و شهادت آنان آشنا شوند.

با بکارگیری شیوه هایی نظیر ایجاد شناخت در مردم، ارتقاء سطح آگاهی آنان نسبت به باورهای دینی و ارزش های اسلامی، شناسایی و معرفی موانع بازدارنده ی ترویج فرهنگ شهادت، معرفی اندیشه ها و آرمان های شهدا به ویژه شهدای مدافع حرم، بهره گیری از متون عرفانی دربردارنده ی فرهنگ شهادت، معرفی و شناخت شاخصه های اصلی فرهنگ شهادت، افزایش دانایی مردم نسبت به فرهنگ ایثار و دیگر روش های کاربردی، می توان جایگاه شهدای مذکور را در جامعه بسط و تقویت نمود. همچنین شایسته است جهت بهره گیری بیشتر از فرهنگ شهادت در شکل دهی به هویت مندی، توصیه هایی مانند تبیین و تشریح فرهنگ شهادت به نحو شایسته و مطلوب، انتشار زندگی نامه و آثار شهدای مدافع حرم در سطح گسترده در جامعه و دانشگاه ها، توجه جدی به وصیت نامه های شهدا، ایجاد نظام فرهنگی و ارزشی منطبق با هویت ایرانی و اسلامی، برگزاری هم اندیشی ها، همایش ها، شب شعر و... در خصوص شهدای مذکور، تقویت و تثبیت هویت ملی - اسلامی با بهره گیری فرهنگی از مزارهای شهدا، انعکاس شایسته و مطلوب فرهنگ

شهادت از صداوسیما، ترویج جامعه‌شناسی شهادت و تحقیق چشم‌انداز فرهنگ ایثارگری در جامعه عملی گردد.

فهرست منابع

- ابراهیمی قادی، کاظم (۱۳۹۴). میزان تاثیر خاکسپاری شهدای گمنام در محیط دانشگاه‌ها و تاثیر ازکیا، مصطفی (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی شهید شهادت، تهران: نشر فرهنگ.
- اعظمیان بیدگلی، مولود (۱۳۸۹) ارتقا فرهنگ شهادت و ایثار در بین نسل جوان، همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت، زنجان: دانشگاه زنجان
- افشین، جواد (۱۴۰۱) مطالعه نگرش گروه های اجتماعی مختلف بر فرهنگ ایثار و شهادت و راهبردهای تقویت آن، مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۴ (۶)
- افقه، فاطمه (۱۳۹۹) قرار بی قرار، تهران: انتشارات روایت فتح
- انوری، حسن (۱۳۸۴) فرهنگ بزرگ سخن، جلد اول، تهران: سخن
- اورعی، غلامرضا (۱۳۸۵). تحلیل محتوای و صایا و آثار فرهنگی شهدا، مجموعه مقالات علمی و پژوهشی دفتر مطالعات و تحقیقات بنیاد شهید و امور ایثارگران، سالنامه پژوهش، شماره ۱.
- آشوری، داریوش (۱۴۰۰) تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ، تهران: آگاه
- آقامحمدی، علی و مقدمی، مجید (۱۳۹۰) بررسی انگیزه های شهادت طلبی از دیدگاه جامعه شناسان (امیل دورکیم، ماکس وبر، دیدگاه مبادله و نقش نظام آموزشی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت» همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت: قم. دانشکده اصول دین
- آن بر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت دانشجویان (مطالعه موردی دانشگاه مازندران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.
- بشیر، حسن؛ اسکندری، علی (۱۳۹۰)، فرهنگ سازی و بازنمایی نهاد خانواده در تلویزیون با توجه به سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران، مجله نامه پژوهش فرهنگی، سال ۱۲، شماره ۴۶.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۹۹) فرهنگ شناسی: گفتارهایی در زمینه‌ی فرهنگ و تمدن، تهران: نشر قطره،
- تاج بخش، غلامرضا، گودرزی، فرشاد (۱۴۰۱) تاثیر عملکرد نهادی و رسانه ای بر نگرش دانشجویان با تاکید بر فرهنگ ایثار و شهادت، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۲ (۲۵)
- جعفری، محمد علی (۱۳۹۹) قصه ی دلبری، تهران: انتشارات روایت فتح
- جعفری، محمد تقی (۱۴۰۰) فرهنگ پیرو فرهنگ پیشرو، تهران: موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری،

- چنگائی، مهتاب، عربان، شجاع (۱۴۰۱) بررسی میزان تاثیر راهکارهای مرتبط با ابعاد آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و هنری در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت از نظر دانشجوی معلمان دانشگاه فرهنگیان (مطالعه موردی دانشگاه فرهنگیان استان لرستان، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۲ (۲۵)
- دالگرن، پیتز، (۱۳۸۰)، تلویزیون و گستره عمومی، ترجمه مهدی شفقتی، تهران: سروش.
- روح الامینی، محمود (۱۳۹۸) زمینه فرهنگ‌شناسی: تالیفی در انسان‌شناسی فرهنگی و مردم‌شناسی با تجدید نظر و اضافات، تهران: عطار
- سانکهن، مجید (۱۴۰۰) حاج قاسم سلام، تهران: انتشارات روایت فتح
- سنگری، محمدرضا (۱۳۸۰). عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس و فرهنگ عاشورا؛ قم: مرکز تحقیقات اسلامی.
- شاه نوروژی، مهدی (۱۳۹۴) ارزیابی و اثربخشی شیوه های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت و طراحی مدل مطلوب. پایان نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان
- ظهیری، هوشنگ. (۱۳۸۸) نگرش فرزندان شاهد و ایثارگر به فرهنگ شهادت. پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول
- عابدی کوشالشا، غلامرضا، کرم پور، رزا و باصری، علی (۱۴۰۰) بازشناسی جایگاه معنایی ارزشهای اجتماعی در وصایای شهدا (شهادت دفاع مقدس و شهادت مدافع حرم)، مطالعات راهبردی بسیج، ۲۴ (۹۲)
- عزیزی، بیتا و دیگران (۱۳۹۶) واکاوی مولفه های رفتاری ایثار با رویکردی به قرآن و حدیث، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۷ (۱۵)
- غیبشی، هدیه (۱۳۹۸) به شرط عاشقی، تهران: انتشارات شهید کاظمی
- غفاری، زاهد، خاکزاد، ملیحه (۱۳۸۷) بررسی و تبیین عوامل مؤثر در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در بین دانشجویان دانشگاه شاهد، مجموعه مقالات همایش ملی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، اصفهان: دانشگاه اصفهان
- قاسم پور، حامد، خلیلی، کرم و یاسینی فرد، مجتبی (۱۳۹۸) اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروند سازمانی: تبیین میانجی سرمایه اجتماعی، مطالعات منابع انسانی، سال ۹، شماره ۳
- قربانی، سعید (۱۳۹۴) آسیب شناسی پیش روی فرهنگ ایثار و شهادت و راهکارهای صیانت از آنها از منظر مقام معظم رهبری، مهندسی فرهنگی، ۱۰ (۸۵)، ۴۹-۳۰
- کاظمی، افسانه؛ غفاری هاشجین، زاهد؛ کشاورز شکری (۱۳۹۵) عباس بر روی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به مثابه سرمایه اجتماعی، پاسداری فرهنگی، شماره ۱۴
- کوش، دنی (۱۳۹۹) مفهوم فرهنگ در علوم اجتماعی، ترجمه فریدون وحید، تهران: سروش
- گوردن، کریستوفر و ماندی، سایمون (۱۳۹۸) دیدگاه های اروپایی درباره سیاست فرهنگی، ترجمه هادی غبرائی، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی
- گیویان، عبدالله، سروی زرگر، محمد، (۱۳۸۸)، بازنمایی ایران در سینمای هالیوود، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ش ۸

- لشکری، مهدیه (۱۳۹۱). فرهنگ شهادت در دو دهه اخیر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- محمد ابراهیمی، محمد رضا (۱۳۹۸) بررسی انسان شناختی شکل گیری مفهوم شهید مدافع حرم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۱) میزان الحکمه، قم: دارالحدیث
- مزدآبادی، علی اکبر (۱۴۰۰) زیر تیغ، تهران: نشر یا زهرا
- معدنی، سعید (۱۳۷۸) «مقدمه ای بر مفهوم فرهنگ شهادت و شیوه های ترویج آن» تهران: معاونت پژوهش بنیاد شهید و امور ایثارگران
- معین، محمد (۱۳۶۰) فرهنگ فارسی، تهران: زرین
- مقتدری انجم، حمیدرضا (۱۳۹۵). تاثیر فرهنگی و اجتماعی تدفین شهدای گمنام دفاع مقدس در سایت دانشگاه‌ها (مطالعه موردی: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.
- مقیمی فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۷) بررسی مولفه های سبک زندگی شهدای مدافع حرم (مطالعه موردی: وصیت نامه ی ۷۲ تن از شهدای مدافع حرم)، پژوهش های اجتماعی اسلامی، ۲۴ (۳)
- ملاحسنی، محمد رسول (۱۳۹۷) یادت باشد، تهران: انتشارات شهید کاظمی
- ملاحسنی، محمد رسول (۱۳۹۹) کاش برگردی، تهران: انتشارات شهید کاظمی
- مهدیلو، مرضیه (۱۳۹۸) بررسی ارزش های انقلاب اسلامی در وصیت نامه ی شهدای مدافع حرم پایان نامه کارشناسی ارشد، قم
- مهدی زاده، سید محمد، (۱۳۸۷) رسانه و بازنمایی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه ها.
- نیری، محمد یوسف و خیراندیش، سید مهدی (۱۳۸۴) شهید و شهادت در عرفان اسلامی، فصلنامه علوم اجتماعی و انسانی، ۲۲ (۱)
- یوسفی، غلامحسین (۱۳۹۷) نقش شهدای مدافع حرم بر همگرایی منطقه ای، مطالعات راهبردی جهان اسلام، ۱۹ (۴)

- Allport, G. W. (۲۰۰۰) Personality: a psychology interpretation. New York: Holt.
- Drozdowski, Danielle, (2019) Emotion, Space and Society, Volume 17, November 2015, Pages 30 – 36
- Hall, S. & Jhally, s. (2007). Representation & the Media, Northampton, MA: Media Education Foundation.
- Hall, S. (2013). "Representation Cultural Representations and Signifying Practices", SAGE Publications
- Lubbers, Marcel, Meuleman, Roza, (2020), Social Role of Nationalism in Dutch Social Science Research, Volume 55, January 2016, Pages 111 – 121.
- Peterson, Ch & Seligman, M. E. (2014). Character Strengths and virtues, a Handbook and Classification, Oxford University Press.

Rule, W. R. and Bishop, M. (2016). Adlerian Lifestyle Counseling: Practice and Research. Rutledge.

Representation of the Culture of Sacrifice and Martyrdom in the Memoir Books of the Martyrs of the Defenders of the Holy Shrine

meysam, farokhi^۱ | donya, shaverdi^۲

Abstract

The present article was conducted with the aim of representing the culture of sacrifice and martyrdom in the memoir books of the martyrs of the Defenders of the Holy Shrine. In terms of purpose, this research is applied, and in terms of research type, it is qualitative with an inductive approach. In this regard, seven memoir books of the martyrs of the Defenders of the Holy Shrine, titled *Zir-e Tiq (Under the Blade)*, *Haj Qasem Salam (Haj Qasem, Hello)*, *Yadat Bashe (Remember)*, *Qesse-ye Delbari (The Tale of Heart-Stealing)*, *Be Shart-e Asheqi (On Condition of Love)*, *Kash Bargardi (I Wish You Would Return)*, and *Qarar-e Bi Qarar (The Restless Appointment)*, were purposefully selected and analyzed using qualitative content analysis. The results indicate that the culture of sacrifice and martyrdom in the mentioned books was categorized into three main categories: selflessness and sacrifice, otherworldliness, and velayat-centeredness. Regarding the category of selflessness and sacrifice, it can be noted that martyrdom-seeking, self-sacrifice, courage, and resistance on the front of truth and service to the people are among the characteristics and traits of these martyrs; the martyrs of the Defenders of the Holy Shrine in this regard realized the truth that the Islamic Revolution was the product of the idea of resistance in Iranian society, which has become the symbol of Islamic resistance; by internalizing the meaning of resistance and steadfastness in the mentality of Iran and Iranians, they manifested the spirit of resistance in society. Regarding the category of otherworldliness, it can be said that in this context the martyrs' attention to performing religious obligations and recommended acts, establishing the duty of enjoining good and forbidding evil, and also family-centeredness was prominent. The martyrs of the Defenders of the Holy Shrine paid special attention to family matters, including respect for parents, respect for spouse, cooperation in the family, and having a sense of responsibility toward the family. The third category is velayat-centeredness. The mentioned martyrs believed that the flow of guardianship in the era of occultation is the responsibility of the Guardian Jurist (Vali-ye Faqih), who has prerogatives and authorities in the Islamic government, and in this direction they sacrificed their lives on the path of the Ahl al-Bayt and defense of the shrine.

Keywords: culture, representation, sacrifice and martyrdom, martyrs of the Defenders of the Holy Shrine.

^۱. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Communication and Cultural Studies, Refah College, Tehran

^۲. Master's degree in Cultural Studies, Refah College, Tehran.